

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

УДК 340.12

А. М. ШУЛЬГА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА НЕУСВІДОМЛЮВАНОГО ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКУ ЛЮДИНИ

З огляду на відповідну соціальну проблематику, звернуто увагу на необхідність прийняття закону про використання неусвідомлюваних елементів в аудіо- і відеопродукції (мета закону – забезпечення інформаційної безпеки людини).

ШУЛЬГА А. М. ПРОБЛЕМА НЕОСОЗНАВАЕМОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ПОВЕДЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА

Учитывая соответствующую социальную проблематику, обращено внимание на необходимость принятия закона об использовании неосознаваемых элементов в аудио- и видеопродукции (цель закона – обеспечение информационной безопасности человека).

SHULGA A. PROBLEM OF UNCONSCIOUS INFLUENCE ON PERSON'S CONDUCT

Taking into consideration social range of problems attention is paid to necessity of adopting the law about using unconscious elements in audio- and video products (the aim of this law is to ensure informational safety of the person).

Проблема неусвідомлюваного в поведінці людей певною мірою вже стала об'єктом наукового дослідження в юриспруденції [див., зокрема: 1, с. 24; 2, с. 2–3], але законодавець у своїй правотворчій діяльності існування відповідної проблематики не завжди враховує. Так, приміром, на офіційному сайті Верховної Ради України (<http://zakon.rada.gov.ua>) не зареєстровано законопроект «Про використання неусвідомлюваних елементів в аудіо- і відеопродукції» (зазначена назва законопроект – варіант можливої робочої назви з ключовою термінологією), хоча на сьогодні об'єктивно існує потреба у відповідному чинному законі, обумовлена наявністю соціальної проблеми, яку можна визначити як *проблему неусвідомлюваного впливу на поведінку людини*. Тому метою даної статті є висвітлення основних аспектів необхідності прийняття в Україні закону «Про використання неусвідомлюваних елементів в аудіо- і відеопродукції» у зв'язку з сучасним станом українського суспільства, рівнем розвитку інформаційних технологій впливу на поведінку людей через засоби масової інформації.

Прийняття зазначеного закону є доцільним і з огляду на існування такої вельми актуальної потреби сучасного українського суспільства, як потреби забезпечення *інформаційної безпеки* людини. Перманентна актуальність питання інформаційної безпеки об'єктивно обумовлена існуванням у сучасному цивілізованому суспільстві («інформаційному суспіль-

стві») таких явищ, як масова інформація, засоби масової інформації (ЗМІ). Відповідно до ст. 20 Закону України «Про інформацію» [3], масова інформація – це публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація. Друкованими ЗМІ є насамперед періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені тощо, аудіовізуальними ЗМІ є радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо.

З огляду на відповідні соціальні результати *інформаційні технології, інформаційний вплив* ЗМІ не завжди можна визначити як позитивний. Приміром, існує проблема маніпулювання суспільною свідомістю використовуючи «систему інформації», ЗМІ як інструмент маніпулювання [див., наприклад: 4, с. 14–16]; психологи зазначають, що поведінка 70–80 % героїв рекламних роликів демонструє психічні відхилення, психопатичність, соціопатичність людської особистості (здійснення антисоціальних вчинків), відповідна поведінка не зашкодить дорослій людині, але для дитини відповідний образ життя (смаки, звички, пристрасті) рекламних героїв поступово може стати еталоном [1, с. 29]. Ось чому в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [5] зазначено, що інформаційна безпека – це «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому, зокрема, запобігається нанесення шкоди через... негативний інформаційний вплив; негативні наслідки

застосування інформаційних технологій». Прийняття вищезгаданого Закону України «Про використання неусвідомлюваних елементів в аудіо- і відеопродукції» має стати ще одним логічним кроком, логічним продовженням вирішення на загальнодержавному рівні питання інформаційної безпеки людини.

Проблема «неусвідомлюваного впливу» – не контрольованого людиною впливу на її поведінку – має зв'язок не тільки з існуванням так званої *психотронної зброї*. Про неї в літературі згадують уже достатньо давно [див., приміром 6, с. 4–5]. Проблема неусвідомлюваного впливу насамперед має зв'язок із *телебаченням*. На сьогодні, телебачення – фактично «найсильніша влада на землі... воно дає можливість проникнути у приватне життя і свідомість майже будь-якої людини» [7, с. 3]. Щодня телевизор дивиться більша частина людства. Доведено: перегляд телепередач прямо впливає на психологічний стан людини і може навіть спричинити хворобу. Лікарі відзначають: ми «щодня у своїй практиці зіштовхуємося із впливом телебачення на стан людей: у одних загострюються психічні розлади, у інших розвиваються тривога, депресія, фобії», хоча юридично довести, що порушення психічного здоров'я пов'язане із впливом певних телепередач, практично неможливо [8, с. 27].

Одним із чинників, які негативно впливають на психіку, – натуралістичний показ насильства на екрані. У багатьох людей після перегляду таких сцен запускається програма їх реалізації. Більш того, не раз побачене по телевізору насильство стає звичним: убивства, знущання «підсвідомо стають нормою». Тому не випадково Світова організація охорони здоров'я (СООЗ) в одному зі своїх меморандумів заявила: показ натуралістичних форм насильства можна прирівняти до самого насильства [8, с. 27].

Телевізійний екран може вельми ефективно сприяти і зростанню рівня алкоголізації населення. Як відомо, «пивний і горілчаний бізнес пропагують не зовсім здоровий образ життя... пиво-горілчані індустрії витрачають чимало коштів на рекламу» відповідних стандартів поведінки [9, с. 23]. І реклама спрацьовує. Так, приміром, за останні 10 років дитячий пивний алкоголізм в Україні зріс у 10 разів. «Дітям повсюдно навіюють: пиво – це не алкоголь. Це – добре й нешкідливо... недорого. У вас проблеми? Випийте пляшку-іншу – і їх не стане. Успішні люди в рекламних роликах демонструють: пиво – це веселе, безтурботне, барвисте життя...» [10, с. 9]. У зв'язку із впливом реклами на пивну алкоголізацію

населення, Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту у 2009 р. був розроблений законопроект, що забороняє рекламу пива та його вживання на вулицях, а також обмежує місця його продажу [11].

Але телебачення може не тільки *відкрито* (приміром, через рекламу), але й *приховано* впливати на підсвідомість. Причому «25-м кадром» у цьому плані вже нікого не здивуєш (око здатне сприймати лише 24 кадри в секунду, 25-й кадр зір не фіксує, але підсвідомість обробляє). У відеопродукції «25-й кадр» використовується давно (його легко відстежити при уповільненому відтворенні), але він, за словами одного з фахівців Науково-дослідного інституту психотехнологій (Російська Федерація) – «дитячий белькіт» порівняно із сучасними *психотехнологіями*. Наприклад, *метод накладення* не одне десятиліття використовують американці. Записуються слова («купуйте цукерки» тощо), потім «зверху» накладається музика. Людина думає, що слухає музику, а насправді – рекламу. Уже зараз у зображення можна ввести будь-яку команду і людина буде її виконувати. Людина може дивитися передачу, а її підсвідомість – програму про те, що їй слід робити (голосувати за певного кандидата, купувати певну продукцію). Кілька років тому увесь світ обговорював випадок: сотні дітей у Японії потрапили в лікарні з нападами епілепсії після перегляду мультфільм, викликаними «уплетеним» у сюжет ієрогліфом [8, с. 27].

У Росії також були розроблені способи неусвідомлюваного впливу (тобто ті, які помітити неможливо). Наприклад, будь-які слова, команди можна перетворити на звичний для вуха шум або вмонтувати в музику – але людина цього не зрозуміє. У відеозображення також можна внести непомітні елементи (*метод диспарантного введення*). Відповідні методи використовуються в лікарській практиці в гуманних цілях (для відновлення фізичного й психічного здоров'я хворих), але фахівці розуміють, що їхні методи можуть використовуватися й у злочинних цілях [8, с. 27].

У зазначеному плані на сьогодні особливу увагу привертає до себе диспарантне відео, котре визначають як один із видів психотронної зброї, способи «зомбування» людей. Диспарантне відео – метод кодування зображення. Його особливістю є те, що приховане зображення вбудовується у відеозапис (відеоряд), яке з'являється в ньому частинами. Наприклад, закодований портрет людини. Під час передачі спочатку з'являється око, потім чоло, потім вуха... За 12 хвилин у підсвідомості глядача створюється цілісний образ. Якщо фрагмент

буде коротшим у часі – навіювання не спрацює. Зовсім незнайома людина, чий портрет був зашифрований у диспарантному відео при першій же зустрічі викличе симпатію. За допомогою подібного навіювання дуже легко завоювати симпатії глядачів, наприклад під час виборів. На відміну від 25-го кадру декодувати, тобто розпізнати сховані зображення практично неможливо, так само як і встановити тих, хто користується подібними методами [див., приміром, 12].

На сьогодні постійно підвищується рівень актуалізації проблеми неконтрольованого впливу на людину, її поведінку через підсвідомість. Тут прикладом може бути і таке нове технологічне досягнення, як *бінауральні ритми*. Бінауральні ритми застосовують у різноманітних сферах, а саме: для підвищення ефективності навчання, поліпшення пам'яті; управління станом організму; лікування деяких хвороб, визначення ушкоджених ділянок мозку; медитації. Застосовують їх і для створення так званих «цифрових наркотиків» («аудіонаркотиків», «звукових наркотиків») – системи спеціальних звуків, що буцімто впливають на мозок та центральну нервову систему людини, викликаючи такі ж відчуття, які виникають під час вживання справжніх, невіртуальних наркотиків. Основним «інструментом» аудіонаркоту є бінауральні ритми. Хоча механізм роботи звуків повністю не досліджений, достеменно відомо, що він здійснює релаксуючий або стимулюючий ефект.

Оскільки цифрові наркотики стали лідерами серед запитів у пошукових системах інтернетівського простору СНД, одні науковці наголошують на відсутності в них реальної дії, вважають їх лише рекламним ходом, спрямованим на пропаганду справжніх наркотиків. Проте існує й інша позиція. «Рекламуючи аудіофайли з бінауральними ритмами... вказують тільки на позитивні моменти, ейфоричні стани свідомості, які ці звуки можуть викликати. Однак замовчується інформація про можливі депресії, божевілля чи коми та навіть самогубство. Так, слухачам, які довірилися спокусливій рекламі, замість обіцяного кайфу цілком реально можуть нав'язати... думку про самогубство чи вбивство» [13, с. 9].

Зазначене свідчить, що як у Російській Федерації, так і в Україні потребу в прийнятті Закону «Про використання неусвідомлюваних елементів в аудіо- і відеопродукції» слід вважати актуальною. У цьому плані законодавець ще не встиг побачити відповідну особливість стану сучасного суспільства.

Актуальність прийняття вищевказаного закону обумовлює ще одна, скажімо так, пара-

лельна проблема – проблема *моральної деградації* суспільства. Про моральність людини (людей) тут доцільно згадати у зв'язку з тим, що сила моральних якостей людини є такою, що навіть в експериментах, спрямованих на вчинення дій злочинного характеру людиною, яка перебуває в *гіпноотичному стані*, піддослідні, за загальним правилом, не можуть переступити через межу морального [14, с. 225]. Відповідні експерименти достатньо переконливо довели значення моральності особистості, силу її моральної основи (моральні погляди, переконання, установки, ціннісні орієнтації тощо) у загальному процесі детермінації людської поведінки. Моральна людина є внутрішньо більш захищеною від тих чи інших, як *усвідомлюваних*, так і *неусвідомлюваних* чинників зовнішнього негативного впливу, що провокують здійснення аморального вчинку, який часто може кваліфікуватись і як учинок неправомірний.

Для вирішення проблеми моральної деградації суспільства в Україні з 2003 р. діє, приміром, Закон України «Про захист суспільної моралі». Але державне управління на сьогодні також орієнтується й на те, що окрім світської моралі є релігійна мораль, а в пострадянських республіках поступово істотно підвищується авторитет церкви, рівень релігійності населення. Тому для посилення ефективності вирішення зазначеної проблеми не випадково з'явився наказ Міністерства освіти і науки України про вивчення факультативних курсів з етики віри та релігієзнавства (2005 р.), відповідно до якого у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів почав викладатись новий предмет – етика. Його мета – поглиблення знань про основні моральні норми та цінності українського народу, формування установок на толерантність, ввічливість, повагу та чуйність до інших, милосердя тощо. Колегією Міністерства освіти і науки України у 2006 р. також були схвалені «Концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування» (курси «Етика», «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики»). Відповідна тенденція існує і в Російській Федерації, де на державному рівні цілеспрямовано почав проводитись експеримент (2009 р.) стосовно викладання в школах основ *релігійної культури*. Пов'язано це з тим, що «невігластво в релігійних питаннях завжди обертається безкультурністю, а в остаточному підсумку – моральним розкладом і деградацією суспільства, що показали 70 років безбожництва» [15, с. 18] (безбожництва на теренах колишнього СРСР).

Література

1. Зелинский А. Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении / А. Ф. Зелинский. – Х., 1986. – 168 с.
2. Шабунина А. Н. Уголовная ответственность за преступления, совершенные импульсивно : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Шабунина Анжела Николаевна. – Волгоград, 2000. – 193 с.
3. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
4. Пьянова О. А. Система информации как средство манипулирования общественным сознанием современной России / О. А. Пьянова // Проблемы правового регулирования в современном обществе : материалы междунар. науч.-практ. конф., (г. Омск, 25 мая 2005 г.). – Омск : Изд-во Омск. ин-та предпринимательства и права, 2005. – 294 с.
5. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
6. Внимание – психотронное оружие // Юридическая газета. – 1992. – № 5.
7. Шигарева Ю. Россию вылечит... / Ю. Шигарева // Аргументы и факты в Украине. – 2008. – № 40.
8. Гарматина Ю. Ужас «гипношика» / Ю. Гарматина // Аргументы и факты в Украине. – 2009. – № 38.
9. Муджири Е. Не лезь в бутылку / Е. Муджири // Аргументы и факты в Украине. – 2010. – № 5.
10. Голландс С. Губит детей не пиво? / С. Голландс // Аргументы и факты в Украине. – 2009. – № 40.
11. Про внесення змін до деяких законів України [Електронний ресурс]: проект Закону України. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=102467&cat_id=98426.
12. Диспарантное видео. Об этом способе зомбирования не знает почти никто [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravda-tv.ru/2009/07/24/1729>.
13. Репіч А. Кайф у цифровому форматі / А. Репіч // Іменем Закону. – 2009. – № 40.
14. Слободяник А. П. Психотерапия, внушение, гипноз / А. П. Слободяник. – К. : Здоров'я, 1982. – 376 с.
15. Роганов С. Оздоровит ли нацию преподавание религий в школе? / С. Роганов // Аргументы и факты в Украине. – 2009. – № 30.

Надійшла до редколегії 14.02.2010